

GENERAL CONSIDERATIONS REGARDING THE CRIMINAL LIABILITY OF LEGAL PERSONS IN THE ROMANIA JUDICIAL SYSTEM

Mihai DOGARU
Judecător, Judecătoria Târgu Jiu

Abstract: At present, artificial persons play a capital part in all the fields of economic-social life, and this role cannot be played by fictive entities. Artificial persons enjoy the recognition of judicial capacity in the majority of lawful branches; they have a personal patrimony, different from the patrimonies of the component members, they have rights and obligations different from those of their members, so that their existence is a reality, both in the social plan and in the judicial plan.

Key words: criminal liability, legal persons

1. Introducere

Înainte de consacrarea răspunderii penale a persoanei juridice în dreptul român a fost adoptată Legea nr. 299/2004 (publicată în Monitorul Oficial al României nr. 593 din 01.07.2004), lege care cuprinde norme privind răspundea penală a persoanelor juridice pentru infracțiunile de falsificare de monedă sau de alte valori. Această lege a apărut în legislația română în perioada de aplicare a Codului penal român din 1969, care nu admite răspunderea penală a persoanei juridice.

Potrivit art. 1 din Legea nr. 299/2004, „Persoanele juridice, cu excepția statului, a autorităților publice și a instituțiilor publice, răspund penal în cazul infracțiunilor de falsificare de monede sau de alte valori prevăzute la art. 282 și art. 284 din Codul penal român, precum și al infracțiunii de deținere de instrumente în vederea falsificării de valori prevăzută la art. 285 din Codul penal român, săvârșite în numele sau în interesul persoanelor juridice, de către organele sau reprezentanții acestora” [alin. (1)]. În alin. (2) al art. 1 din lege se mai prevede că „Răspunderea penală a persoanei juridice nu exclude răspunderea penală a persoanei fizice care a participat la săvârșirea aceleiași fapte”.

Aceste prevederi prefigurează consacrarea răspunderii penale a persoanei juridice ca instituție de bază a dreptului penal român și integrarea ei în sistemul noului Cod penal român ca o componentă a acestuia.

De asemenea, prevederile din art. 26 din Legea nr. 299/2004, care conțin norme privind pedepsele ce se aplică persoanelor juridice pentru săvârșirea infracțiunilor prevăzute în art. 1, și

anume amenda, ca pedeapsă principală, și suspendarea activității sau a uneia dintre activitățile persoanei juridice, ca pedeapsă complementară, pot fi considerate că exprimă, într-o formă primară și incompletă, concepția românească privind răspunderea penală a persoanei juridice și sancțiunile pe care le atrage o astfel de răspundere, concepție concretizată ulterior prin consacrarea în Codul penal a răspunderii penale a persoanei juridice.

2. Răspunderea penală a persoanelor juridice

Noul cod penal român adoptat prin Legea nr. 286 din 17 iulie 2009, publicat în Monitorul Oficial al României, partea I nr. 510 din 24 iulie 2009 a intrat în vigoare la data de 1 februarie 2014 prin art. 246 din Legea nr. 187 din 2012.

Astfel, art. 135 din Noul cod penal român reglementează condițiile răspunderii penale a persoanelor juridice, prevăzându-se că “Persoana juridică, cu excepția statului și a autorităților publice, răspunde penal pentru infracțiunile săvârșite în realizarea obiectului de activitate sau în interesul ori în numele persoanei juridice. Instituțiile publice nu răspund penal pentru infracțiunile săvârșite în exercitarea unei activități ce nu poate face obiectul domeniului privat. Răspunderea penală a persoanei juridice nu exclude răspunderea penală a persoanei fizice care a contribuit la săvârșirea aceleiași fapte”. În concordanță cu principiile expuse anterior în lucrare, și Noul cod penal român prevede că răspunderea penală a persoanei juridice nu exclude răspunderea penală a persoanei fizice care a contribuit, în orice mod, la săvârșirea aceleiași infracțiuni.

În ceea ce privește persoanele juridice care pot răspunde penal, potrivit art. 135 din Noul cod penal român, răspunderea penală poate fi angajată doar în sarcina unei persoane juridice, respectiv a unei entități căreia legea civilă îi recunoaște această personalitate, spre deosebire de art. 5 din Codul penal belgian, care asimilează persoanei juridice și unele entități lipsite de personalitate juridică potrivit legii civile (asociațiile în participație, societățile civile, societățile comerciale în curs de formare).

În consecință o entitate fără personalitate juridică nu poate răspunde penal. O persoană juridică în curs de formare, deși dispune de o anumită capacitate, limitată la ceea ce este necesar pentru constituire, nu poate răspunde penal atâta timp cât nu și-a dobândit personalitatea juridică.

Art. 151 din Noul cod penal român prevede că în cazul pierderii personalității juridice prin fuziune, absorbție sau divizare intervenită după comiterea infracțiunii, răspunderea penală și consecințele acesteia se vor angaja: în sarcina persoanei juridice create prin fuziune; în sarcina persoanei juridice absorbante; în sarcina persoanelor juridice care au fost create prin divizare sau care au dobândit fracțiuni din patrimoniul persoanei divizate. În cazul prevăzut anterior, la individualizarea pedepsei se va ține seama de cifra de afaceri, respectiv de valoarea activului patrimonial al persoanei juridice care a comis infracțiunea, precum și de partea din patrimoniul acesteia care a fost transmisă fiecărei persoane juridice participante la operațiune.

Legiuitorul român a exclus de la răspunderea penală statul, autoritățile și instituțiile publice ce desfășoară o activitate ce nu poate face obiectul domeniului privat.

Cu privire la Stat ca persoană juridică, această excepție este întâlnită în marea majoritate a sistemelor de drept din Europa continentală (Franța, Belgia, Olanda, Finlanda etc.). Una dintre puținele excepții o reprezintă Danemarca, art. 27 Cod penal danez admitând răspunderea statului pentru infracțiuni care nu au fost săvârșite în exercitarea unor atribuții ce țin de puterea publică. Așadar, Statul beneficiază de o imunitate de jurisdicție penală generală și absolută, neputând fi

angajată răspunderea acestuia nici în cazul faptelor comise în exercitarea autorității de stat, dar nici în cazul acelor fapte care s-ar săvârși în exercitarea unor activități ce țin de domeniul privat al statului.

Autoritățile publice și instituțiile publice care desfășoară o activitate ce nu poate face obiectul domeniului privat sunt excluse din câmpul incidenței penale, astfel după cum rezultă și din alte sisteme de drept, respectiv Franța sau Olanda, criteriul determinării sferei acestor autorități care nu răspund penal fiind diferit.

Astfel, în Franța și Olanda, sunt exceptate doar unele dintre infracțiunile comise de colectivitățile teritoriale, în Belgia exceptarea privind toate colectivitățile teritoriale, dar nu orice instituție publică ce poate exercita și prerogative de autoritate.

În sistemul de drept din România, criteriul avut în vedere pentru delimitarea sferei instituțiilor publice exceptate este unul mai puțin întâlnit în practica altor state. De regulă, se are în vedere natura activității în cadrul căreia s-a comis infracțiunea, și nu natura altor activități pe care persoana juridică le poate desfășura, fără legătură cu infracțiunea săvârșită. Mai exact, dacă această activitate implică sau nu exercitarea unor atribute de autoritate publică (Franța, Olanda, Danemarca). S-a ales, însă, drept criteriu aptitudinea persoanei juridice, în cauză, de a realiza și activități ce nu pot face obiectul domeniului privat. Așadar, o singură astfel de activitate figurând printre prerogativele instituției publice este suficientă pentru a atrage imunitatea penală generală a persoanei juridice respective.

Pornind de la acest criteriu, se pune întrebarea dacă reglementarea este conformă cu principiul constituțional al egalității în fața legii, deoarece există situații când aceeași infracțiune, comisă în exercitarea aceleiași activități, ar avea un regim diferit în funcție de ce alte activități mai poate desfășura persoana juridică autoare. Spre exemplu, se comite o infracțiune de fals intelectual de către Banca Națională a României, respectiv o infracțiune de fals intelectual de către o bancă comercială. Potrivit art. 1 alin. 2 din Legea nr. 312/2004, Banca Națională a României este o instituție publică. În același timp, printre atribuțiile sale figurează și activități care pot face obiectul domeniului privat. În primul caz răspunderea penală va fi exclusă, în vreme ce banca privată va răspunde pentru fapta comisă.

După părerea noastră, acest criteriu ales de legiuitor român poate justifica diferența de tratament, fără a intra în contradicție cu principiul constituțional al egalității în fața legii.

Aceasta deoarece aceeași împrejurare, respectiv exercitarea unor atribuții de autoritate, este adeseori folosită pentru a fundamenta imunitatea penală generală a statului ca persoană juridică. În același timp, dreptul comparat furnizează exemple în care criterii mult mai puțin convingătoare alese de legiuitori pentru a justifica imunitatea penală a unor persoane juridice de drept public au fost considerate de către instanțele de control constituțional ca fiind compatibile cu principiul egalității în fața legii. Așa de pildă, legiuitorul belgian a înțeles să excepteze din sfera răspunderii penale acele persoane juridice care dispun de organe de conducere alese în mod direct, pe baza regulilor democratice. Pe această bază, art. 5 alin. 4 Cod penal belgian exceptează: Statul federal, regiunile, comunitățile, provinciile, comunitatea Bruxelles-ului, comunele, organele teritoriale intracomunale, Comisia comunitară franceză, Comisia comunitară flamandă, Comisia comunitară comună și centrele publice de ajutor social. Acest criteriu a fost considerat suficient de către Curtea de Arbitraj (instanța belgiană de control constituțional) pentru a constitui o justificare obiectivă a diferenței de tratament (Curtea de Arbitraj belgiană, decizia nr. 128 din 10 iulie 2002.).

În ceea ce ne privește, cu referire la textul art. 135 din Noul cod penal român cu privire la instituțiile publice care nu răspund penal ar fi fost preferabilă o formulare de genul „instituțiile publice nu răspund penal pentru infracțiunile săvârșite în exercitarea unor activități care nu pot fi desfășurate de persoane fizice sau de persoane juridice de drept privat”.

Revenind la textul analizat, vor beneficia, așadar, de imunitate penală toate autoritățile publice reglementate de Constituție sau de alte acte normative - Parlamentul, Guvernul, Curtea Constituțională, instanțele judecătorești, Consiliul Superior al Magistraturii, Curtea de Conturi, Consiliul Suprem de Apărare a Țării etc. În cazul instituțiilor publice însă, organul judiciar va trebui să analizeze nu doar activitatea care a ocazionat comiterea infracțiunii, pentru a vedea dacă aceasta poate sau nu să facă obiectul domeniului privat, ci întreaga sferă a atribuțiilor conferite entității respective prin actul de înființare (lege, hotărâre de Guvern etc.), spre a verifica astfel dacă printre acestea figurează cel puțin o activitate care iese din sfera domeniului privat. Prin activitate care nu poate face obiectul domeniului privat urmează a se înțelege, în opinia noastră, o activitate care, potrivit legii, nu este susceptibilă a fi exercitată de o persoană fizică sau de o persoană juridică de drept privat.

Pe această bază vor răspunde penal universitățile de stat, majoritatea instituțiilor sanitare de stat, centrele de plasament pentru minori etc. În schimb, rămân în afara domeniului de incidență a răspunderii penale Banca Națională, penitenciarele, centrele de reeducare, unitățile militare, dar și unele instituții sanitare (spre exemplu, Institutul de Medicină Legală „Mina Minovici”), Institutul Național de Expertize Criminalistice, Institutul Național al Magistraturii etc. În opinia noastră, printre atribuțiile institutului IML, așa cum au fost stabilite prin O.G. nr. 1/2000 (republicată în Monitorul Oficial al României nr. 996 din 10 noiembrie 2005) figurează și unele care nu pot face obiectul domeniului privat, implicând elemente de autoritate publică. Spre exemplu, potrivit art. 15 lit. h din Ordonanță, institutul avizează funcționarea, în condițiile legii, a agenților economici care desfășoară activități de îmbălsămare și alte servicii de estetică mortuară.

Vor răspunde însă penal toate persoanele juridice de drept privat, indiferent de forma juridică pe care o îmbracă, societăți comerciale, societăți agricole, asociații, fundații¹, etc.

O categorie aparte de persoane juridice o formează regiile autonome, având în vedere natura juridică mixtă, de drept public și de drept privat a acestora².

În opinia noastră, aceste persoane juridice, în pofida faptului că sunt în general considerate ca fiind persoane juridice de drept public, nu pot fi asimilate autorităților sau instituțiilor publice, astfel că, indiferent de natura activităților pe care le desfășoară, ele vor răspunde penal.

Arătăm în acest sens că art. 136 alin. 4 din Constituție menționează în mod distinct instituțiile publice și regiile autonome, neputând fi pus semnul echivalenței între ele. De altfel, în ultimii ani numărul regiilor autonome a cunoscut o continuă diminuare, în prezent rămânând doar câteva regii autonome la nivel național (Regia autonomă „Monitorul Oficial”, Regia Autonomă „Administrația Patrimoniului Protocolului de Stat”, Regia Autonomă „Monetăria Statului” etc.) și mai multe regii autonome de interes local (în special în domeniul transportului urban de călători, apă-canal, termoficare etc).

Sub aspectul sferei infracțiunilor susceptibile a fi comise de o persoană juridică,

¹ Stretanu, F., Chiriță, R., *Răspunderea penală a persoanei juridice*, Ediția 2, Ed. C.H.Beck, București 2007, p.392-396

² Pop L., Haroxa L.M., *Drept civil, Drepturile reale principale*, Ed. Universul Juridic, București. 2006, p.134

legiuitorul și-a manifestat preferința pentru sistemul răspunderii generale.

Acest din urmă sistem presupune că o persoană juridică poate, în principiu, să comită orice infracțiune, indiferent de natura acesteia, urmând a se stabili, în fiecare caz în parte, dacă sunt îndeplinite condițiile pentru a angaja răspunderea entității colective. Potrivit sistemului răspunderii speciale, întâlnit actualmente în dreptul danez, finlandez, chinez sau cel din Republica Moldova, legiuitorul indică în cazul fiecărei infracțiuni sau grupe de infracțiuni dacă poate fi antrenată răspunderea penală a persoanei juridice pentru aceasta. Desigur, există anumite infracțiuni care, în considerarea naturii lor, se dovedesc incompatibile cu săvârșirea, în calitate de autor, de către o persoană juridică (evadare, dezertare, bigamie, infracțiuni comise de funcționari etc.). Nimic nu împiedică însă participarea unei persoane juridice, în calitate de instigator sau complice, la comiterea unei asemenea fapte. Spre exemplu, o persoană juridică ce își desfășoară activitatea în domeniul audio-vizualului instigă militarii unei unități să dezerteze sau o persoană juridică facilitează încheierea de noi căsătorii de către persoane deja căsătorite, furnizându-le acestora acte falsificate din care rezultă încetarea căsătoriei anterioare.

Așadar, persoanele juridice pot răspunde pentru orice infracțiune reglementată de Codul penal sau de legislația specială, indiferent de forma de vinovăție ce caracterizează această faptă. Calitatea în care a acționat persoana juridică urmează a se stabili pe baza împrejurărilor concrete, având în vedere și natura infracțiunii¹.

3. Concluzii

Fiind un model de răspundere directă, răspunderea penală a persoanei juridice instituită de art. 135 din Noul cod penal român impune constatarea unui element subiectiv propriu persoanei juridice, separat de elementul subiectiv ce caracterizează fapta unei anumite persoane fizice.

Astfel, principala dificultate privește modalitatea concretă de determinare a elementului subiectiv în cazul persoanei juridice. Pentru aceasta se va avea în vedere, în primul rând, poziția subiectivă a organelor de conducere a entității colective. Astfel, infracțiunea poate avea la bază fie o decizie adoptată intenționat de persoana juridică, fie o neglijență a acesteia, neglijență ce poate consta, spre exemplu, într-o organizare internă deficitară, în măsuri de securitate insuficiente sau în restricții bugetare nerezonabile ce au creat condițiile comiterii infracțiunii.

Cum însă răspunderea penală a persoanei juridice nu se limitează la infracțiunile comise de organele acesteia, în cazul faptelor unor prepuși sau mandatar, este necesar ca persoana juridică să fi avut cunoștință de intenția de a comite aceste infracțiuni și să fi consimțit ori să fi îndemnat la săvârșirea lor. În cazul infracțiunilor din culpă, trebuie să se constate că persoana juridică a avut cunoștință de riscul comiterii lor și a neglijat să adopte măsurile necesare pentru a le preveni.

¹ Mohamed El Sayed, K. E., *Le problème de la responsabilité pénale des personnes morales*, teză, Paris, 1988, p.398